

5. Жаров В.О. Інтелектуальна власність в Україні: правові аспекти набуття, здійснення та захисту прав : монографія. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. 188 с.
6. Харченко В.Б. Ще раз до проблеми систематизації кримінально-правової охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності. *Вісник Запорізького національного університету*. 2009. № 2. С. 129–130.
7. Тарасенко Л.Л. Захист авторських прав: процесуальні аспекти. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 246–250.
8. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
9. Право інтелектуальної власності: порушення, захист, відповідальність, новації. URL: [radako.com.ua.news.pravo-intelektualno](http://radako.com.ua/news/pravo-intelektualno).
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 80-73-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
11. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 234. *Офіційний вісник України*. 2001. № 21. Ст. 920. URL: zakon.rada.gov.ua.

УДК 34:004

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.1.40>

ЧИЖ Ю.В.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ЯК СКЛАДНИК ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Інформація в історії розвитку цивілізації завжди відігравала визначальну роль і була основою для прийняття рішень на всіх рівнях та етапах розвитку суспільства й держави. У результаті таких перетворень суспільство набувало в певному сенсі нової якості. У сучасному суспільстві все більшого значення набуває роль інформації, особливо з огляду на розвиток мережі Інтернет. Також цьому певною мірою сприяє й розвиток технологій.

У статті ми присвятили увагу поняттю інформації, не оминули інформаційні права людини, забезпечення захисту персональних даних. Здійснили аналіз чинних нормативно-правових актів України, які регламентують суспільні відносини цієї сфери, а також звернути увагу на зарубіжний досвід із цього питання. Більш детально дослідили поняття персональних даних особи, їх правовий захист і забезпечення дотримання законодавства органами державної влади.

Дійшли висновку, що вітчизняними вченими приділяється належна увага питанню інформатизації. Однак, незважаючи на правову регламентацію забезпечення захисту інформації, натеper існує низка як правових прогалів, так і неналежний рівень забезпечення дотримання інформаційних прав особи. Нами запропоновано внесення змін до Закону України «Про захист персональних даних» у частині покладення здійснення контролю за додержанням законодавства про захист персональних даних не на судові органи, а на правоохоронний орган, який наділений повноваженнями забезпечення захисту персональних даних та ініціативи притягнення винних до відповідальності. Також наголошено на необхідності належного рівня матеріального оснащення, з огляду на впровадження новітніх технологій у діяльність органів державної влади, запровадження якісного навчання працівників державного сектору з метою отримання якісних умінь і навичок.

Висловлено сподівання, що, з огляду на стрімкий розвиток інформатизації, в Україні, як і в зарубіжних країнах, з'явиться інформаційне законодавство.

Ключові слова: суспільні відносини, забезпечення, захист, інформація, інформатизація, персональні дані, правове регулювання, технології.

Information in the history of the development of civilization has always played a decisive role and served as the basis for decision-making at all levels and stages of development of society and the state. As a result of such transformations, society acquired in a certain sense a new quality. In modern society, the role of information is becoming increasingly important, especially given the development of the Internet. The development of technology also contributes to this in a certain sense.

In this article, we have devoted attention to the concept of information, we have not ignored human rights information, and the protection of personal data. In the framework of this study, we conducted an analysis of the current regulatory legal acts of Ukraine governing social relations in this area. And also drew attention to foreign experience in this matter. We examined in more detail the concept of personal data of a person, their legal protection and ensuring compliance with legislation by state authorities.

As a result, they came to the conclusion that domestic scientists continue to pay due attention to the issue of informatization. However, despite the legal regulation of ensuring the protection of information, currently there are a number of legal gaps, as well as an inadequate level of enforcement of information rights of an individual. So, we have proposed amendments to the Law of Ukraine "On the protection of personal data" in terms of assigning control over compliance with legislation on the protection of personal data not to the judiciary, but to a law enforcement agency that is empowered to ensure the protection of personal data and the initiative to hold perpetrators accountable. The need for an appropriate level of material equipment was also noted, given the introduction of the latest technologies in the activities of public authorities, the introduction of quality training for public sector employees in order to obtain high-quality skills.

It was hoped that, given the rapid development of informatization, information legislation would appear in Ukraine, as well as in foreign countries.

Key words: *public relations, provision, protection, information, informatization, personal data, legal regulation, technology.*

Вступ. З роками розвиток суспільних відносин в інформаційній сфері набув ще більшого розмаху. Натепер усе виразнішим є багатоманітність і динамічність інформаційних відносин у сучасному суспільстві.

З'являються новітні технології, які впроваджуються в діяльність як приватного, так і державного секторів. Усе більше зацікавлення викликають не лише вдосконалені, а й новостворені продукти, які місять різноманітну інформацію або є способом отримання інформації. Як наслідок, мають місце порушення прав особи, що спричинюється як недостатньо якісною діяльністю з боку державних органів, так і недосконалістю нормативно-правових актів.

Крім того, хочеться вказати на те, що за останні роки ця сфера суспільних відносин не лише вирзнілася в окрему, а й набула ще більшої актуальності. А це, у свою чергу, створило необхідність удосконалення механізму захисту інформації, прав і свобод людини в цій сфері, усунення колізій у нормативно-правових актах, які регулюють сферу цих правовідносин, тощо [10].

Дослідженням у галузі інформаційного права та вивченню поняття інформації приділено увагу в наукових працях таких учених: І.В. Арістової, О.А. Баранова, К.І. Белякова, Ю.П. Бурила, В.М. Брижка, Г.В. Виноградової, Б.М. Гоголя, І.Б. Жиляєва, Р.А. Каложного, Л.П. Коваленко, О.Г. Комісарова, Б.А. Кормича, Т.А. Костецької, А.І. Марущака, А.Ю. Нашинець-Наумової, В.П. Петкова, С.В. Петкова, О.В. Синьогого, Р.В. Тарасенка, С.Л. Хрипка, В.С. Цимбалюка, Р.І. Чанишева та інших.

Постановка завдання. У статті маємо на меті дослідити поняття інформації, інформаційних прав людини, забезпечення захисту персональних даних як частини інформації, а також проаналізувати чинні нормативно-правові акти, які передбачають захист персональних даних, і виокремити окремі досліджені аспекти цієї сфери суспільних відносин.

Результати дослідження. Одним із наслідків впливу на сучасний світ процесів глобалізації та інформатизації, бурхливого розвитку інформаційних і комунікаційних технологій є формування так званого «інформаційного суспільства», у якому знання та інформація стають ключовими ресурсами державного й суспільного розвитку [10].

Процеси та зміни, пов'язані з формуванням інформаційного суспільства, безумовно, кардинально підвищують суспільне значення та роль інформаційних відносин та інформаційної діяльності, що, у свою чергу, зумовлює істотне збільшення обсягів правового регулювання в цій

сфері. Саме це стало однією з головних причин визнання існування галузі інформаційного права в багатьох країнах світу, зокрема й в Україні [10].

Правові норми, присвячені питанням регулювання інформаційних відносин (державна таємниця, інформація для службового користування, діяльність ЗМІ, технічні стандарти телекомунікаційних систем тощо), виникають поступово разом із появою та розвитком відповідних суспільних або технічних явищ [2].

Протягом усієї історії людства інформація розглядалася як важливий військовий, політичний, економічний, соціальний чинник, що зумовлював розвиток держави, суспільства й особистості. Володіти певною інформацією означало володіти певною цінністю. Останнім часом актуальності набув вислів «хто володіє інформацією, той володіє світом» [10].

Правове регулювання інформаційної сфери почали розглядати лише в 70-ті рр. XX ст., коли відбулися революційні зміни в кількісних і якісних характеристиках інформаційних відносин, зумовлених технічним і соціальним прогресом людства.

Вітчизняний учений І.В. Арістова визначає інформаційне право як систему норм права, що регулюють суспільні відносини в інформаційній сфері суспільства. При цьому дослідник В.І. Ярочкін вважає, що інформаційне право діє лише в рамках організаційно-правових норм регламентації суспільних відносин, що виявилися в процесі акумуляції, аналітичної обробки й розповсюдження інформації за допомогою електронних засобів [1, с. 14].

У свою чергу, науковець В.А. Копилов характеризує інформаційне право як нову комплексну галузь, що являє собою «систему соціальних норм і відносин, які виникають в інформаційній сфері – сфері виробництва, перетворення та споживання інформації» [9].

Натепер у теорії існує багато дефініцій інформаційного права. З короткого огляду самої теорії можемо говорити про те, що інформаційне право врегульовує суспільні відносини в інформаційній сфері, які описуються такими категоріями:

- використання нових технологій роботи з інформацією;
- формування й забезпечення сумісності інформаційних систем і систем комунікацій в інформаційних системах і мережах;
- забезпечення безпеки у сфері інформації та інформатизації;
- реалізація юридичної відповідальності в галузі інформації, інформатизації, телекомунікацій.

Досить влучною є дефініція інформаційного права – це правовий фундамент інформаційного суспільства, що активно формується в усіх країнах за допомогою глобальних інформаційних мереж та інших нових інформаційних технологій [2].

Якщо говорити про інформацію загалом, то вона покликана задовольнити інформаційні потреби окремої людини, суспільства та держави. Саме людина є кінцевим споживачем будь-яких даних і відомостей і за своєю здатністю спроможна перетворити сукупність даних на те, що називається інформацією [10].

Загалом потрібно говорити про те, що натепер поняттю інформації, її захисту приділено достатньо уваги як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. Однак, з огляду на стрімкий розвиток технологій в Україні, це питання продовжує бути актуальним і потребувати свого вдосконалення.

З інформаційними правами й свободами людини та громадянина в Основному Законі України безпосередньо пов'язані статті, які передбачають право на недоторканність особистого й сімейного життя, право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, право на недоторканність житла, право на свободу й особисту недоторканність, право на повагу до гідності й честі, право на вільний вибір місця проживання та на свободу пересування [7; 8].

Законодавством також закріплено, що збирання, зберігання, використання й поширення інформації про особисте життя фізичної особи без її згоди не допускаються, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Сьогодні в українському законодавстві нормативним документом, який регулює суспільні відносини у сфері інформації та надає визначення поняття інформації, є Закон України «Про інформацію». Відповідно, інформація – будь-які відомості й/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [5].

Крім того, цей законодавчий акт містить таке поняття, як захист інформації – сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність інформації та належний порядок доступу до неї [5].

У цьому разі можемо констатувати, що цей нормативний акт не лише надає визначення окремим поняттям, а й визначає порядок захисту інформації, передбачає процес взаємодії між суб'єктами, особливо органів державної влади.

Якщо звернути увагу на окремі положення зарубіжного законодавства, зокрема документ Ради Європи «Про доступ до офіційних документів» (2002 р.), то можна стверджувати, що прозорість діяльності державних органів і доступність інформації з питань, що мають суспільний інтерес, мають вагомe значення для розвитку демократичного суспільства. При цьому забезпечення доступу до офіційних документів має здійснюватися на принципах рівності, що, у свою чергу:

- дає змогу отримувати адекватне уявлення й формувати критичні судження про стан суспільства, сприяючи залученню громадськості до діяльності, що становить загальний інтерес;
- зміцнює дієвість та ефективність функціонування органів влади й допомагає підтримувати єдність влади, протидіючи корупції;
- сприяє утворенню легітимності адміністративної влади як суспільних органів і зміцненню довіри до неї з боку населення [2].

Суспільне використання інформації обмежується певними правилами та законами, за якими відбуваються інформаційні процеси. Такими процесами є збирання, виробництво, зберігання, використання й розповсюдження інформації.

Поділяємо думку більшості вітчизняних науковців з того приводу, що стрімкий розвиток інформатизації негативно впливає на захист прав і свобод людини. Безпосередньо збирання, обробка, зберігання інформації, зокрема тієї, яка стосується даних особи (персональні дані), потребує все більшої уваги, особливо з огляду на інформаційні можливості й намагання в більшості неправомірного, використання такої інформації. Кожен суб'єкт, отримуючи доступ із дозволу самої особи до тих чи інших даних, «обробляє персональні дані», проте не має жодного розуміння, як саме відбувається «обробка», який процес накопичення та збереження отриманих даних.

Наприклад, відповідно до ст. 25 Закону України «Про Національну поліцію», поліція здійснює інформаційно-аналітичну діяльність виключно для реалізації своїх повноважень і формує бази (банки) даних. Те саме стосується й інших правоохоронних органів, які, як й органи Національної поліції України, у разі порушення несуть юридичну відповідальність згідно з чинним законодавством [6].

Однак навіть за тих обставин, що наявні нормативно-правові акти, активно здійснюється діяльність державних органів, пов'язана із захистом інформації, зокрема з персональних даних особи, усе ж таки маємо низку недосконалостей.

Зокрема, потребує окремої уваги захист персональних даних як інформації, які отримуються в процесі взаємодії фізичних і юридичних осіб різних форм власності. Варто вказати, що питання персональних даних, доступ і захист визначаються Законами України «Про захист персональних даних», «Доступ до публічної інформації» [3; 4].

Відповідно до Закону України «Про захист персональних даних», персональні дані – відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [4].

Зокрема, на нашу думку, незрозумілим із погляду практичного застосування є положення статті 22 Закону України «Про захист персональних даних», а саме покладення здійснення контролю за додержанням законодавства про захист персональних даних у межах повноважень, передбачених законом, на Уповноваженого та суди. Якщо здійснення діяльності Уповноваженого, пов'язаної із захистом прав і свобод, є зрозумілою, то в цьому разі викликає питання, як саме здійснюється контроль безпосередньо судовими органами. На жаль, указаний Закон це поняття не розкриває, також відсутні будь-які уточнення й в інших нормативно-правових актах.

Відповідно до того ж Закону, обробка персональних даних – будь-яка дія або сукупність дій, таких як збирання, реєстрація, накопичення, зберігання, адаптування, зміна, поновлення, використання й поширення (розповсюдження, реалізація, передача), знеособлення, знищення персональних даних у тому числі з використанням інформаційних (автоматизованих) систем [4].

З аналізу положень Законів України «Про захист персональних даних» і «Доступ до публічної інформації», персональні дані надаються лише з дозволу фізичної особи, однак на практиці має місце протилежне [3; 4].

Якщо звернутися до відомчих нормативних актів Національної поліції України, то вказані дані зараховано до інформації з обмеженим доступом, а саме службової інформації, що також указано в Законі України «Про доступ до публічної інформації». Однак, знову ж таки, на практиці має місце низка порушень, а саме інформація стосовно особи може надаватися без відома самої особи або використовуватися третіми особами, порушуючи права особи.

Тому в цьому випадку, з огляду на вищевказане, вважаємо за доречне внести зміни до статті 22 Закону України «Про захист персональних даних» у частині покладення контролю за захистом персональних даних не на судові органи, а на правоохоронний орган, який має коло повноважень як щодо забезпечення захисту персональним даних особи, так і порушення ініціативи притягнення винних до юридичної відповідальності за порушення вимог законодавства із цього питання.

Також потрібно вказати на відсутність у цьому напрямі взаємодії державного та приватного секторів. У світлі стрімкого розвитку ІТ-технологій в Україні, упровадження в діяльність державних органів влади нових технологій усе ж таки державний сектор продовжує бути недофінансованим, що негативно позначається на захисті та збереженні будь-якої інформації, а саме: використання недостатньо якісного обладнання та програмного забезпечення, низький рівень обізнаності в сучасних технологіях і відсутність умінь і навичок працівників органів, підприємств та установ державного сектору. Усе це негативно позначається на захисті персональних даних і збереженні інформації зокрема, що, у свою чергу, призводить до порушень прав і свобод людини та громадянина.

Висновки. З часом розвитку інформаційних технологій виникла необхідність захисту прав і свобод людини, захисту її результатів діяльності тощо. Відтак почали з'являтися нормативні документи, які натеper регулюють спільне використання інформаційних ресурсів, аудіовізуальної продукції, сприяють інформаційно-телекомунікаційному розвитку країни, регіону. В окремих державах світу існує інформаційне законодавство. Сьогодні в Україні існує лише галузь права, хоча нині можна говорити, що в майбутньому, урахуовуючи стрімкий розвиток інформатизації суспільства в нашій державі, також з'явиться інформаційне законодавство. На нашу думку, цьому також передуватиме ще й державна політика, спрямована на євроінтеграцію України.

Сьогодні потребують перегляду окремі положення чинних нормативно-правових актів з питань захисту інформації, зокрема персональних даних особи, оскільки це призводить до порушення прав і свобод людини, удосконалення матеріального оснащення з огляду на впровадження новітніх технологій у діяльність органів державної влади, запровадження якісного навчання працівників державного сектору з метою отримання якісних умінь і навичок, адже приватний сектор натеper продовжує демонструвати своє вміння роботи з ІТ-технологіями, тим самим демонструючи відставання («застій») державних органів особливо в правоохоронній сфері, що є недопустимим.

Маємо сподівання на покращення як нормативного складника, так і технічного забезпечення у сфері інформатизації в нашій державі на шляху економічного зростання та розбудови її демократичного громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Арістова І.В. Діяльність органів внутрішніх справ щодо реалізації державної інформаційної політики : монографія. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2006. 354 с.
2. Боднар І.Б. Інформаційне право країн Західної Європи. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 6. С. 34–38.
3. Доступ до публічної інформації : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. ст. 314.
4. Про захист персональних даних : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. ст. 650.
5. Про інформацію : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 348. Ст. 650.
6. Про Національну поліцію : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
7. Калюжний К.Р. Сутність інформаційних прав людини в науці інформаційного права. *Юридичний вісник*. 2012. № 4. С. 55–58.
8. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
9. Копылов В. Информационное право. Москва, 2003. 512 с.
10. Кормич Б.А. Информационное право : підручник. Харків : БУРУН ; Київ, 2011. 334 с.
11. Макаренко Є. Європа у ХХІ столітті: інформаційний вимір інтеграції. URL: <http://www.franko.lviv.ua>.
12. Почепцов Г.Г. Інформаційна політика : навчальний посібник. Київ : Знання, 2006. 663 с.
13. Супрун В.М. Інформаційний суверенітет як один з елементів інформаційної безпеки держави: теоретико-правовий аспект. URL: <http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vkhnu/Pravo/2009>.
14. Ярочкін В. Система безпеки фірми. URL: <http://www.nbu.gov.ua>.